

Завершальна вправа. Завдання. Перепишіть, правильно розставте пропущені розділові знаки та вставте пропущені літери.

1. *О юність ти землю онов..ш!* (П. Усаченко). 2. *Сідай дон..чко пополуднуй з нами* (М. Стельмах). 3. *Спи мій малес..нький поки є час* (Леся Українка).

Висновки. Отже, пунктуація простого ускладненого речення – важкий і великий за обсягом розділ граматики. Запропонована нами система вправ для вивчення простого ускладненого речення опирається на лінгвістичні, психологічні та дидактичні особливості навчання пунктуації.

Перспективи подальших розвідок полягають у дослідженні методики вивчення пунктуації у простих реченнях, ускладнених порівняльними зворотами: виробленні шляхів засвоєння знань і формуванні відповідних умінь за допомогою розробленої системи пунктуаційних вправ.

ЛІТЕРАТУРА

- Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис: Навч. посіб. / С. П. Бевзенко, Л. П. Литвин, Г. В. Семеренко. – К. : Вища шк., 2005. – 270 с.
- Глазова О. П. Рідна мова: підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. П. Глазова, Ю. Б. Кузнецов; наук. ред. І. Вихованець. – К. : Зодіак-ЕКО, 2008. – 240 с.
- Дудик П. С. Синтаксис української мови: підручник / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 384 с.
- Заболотний О. В. Рідна мова: підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. В. Заболотний, В. В. Заболотний. – К. : Генеза, 2008. – 240 с.
- Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів: Українська мова; Українська література. 5-9 класи. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2013. – 160 с.
- Олійник І. С. Методика викладання української мови в середній школі: Навч. посібник / І. С. Олійник, В. К. Іваненко, Л. П. Рожило, О. С. Скорик; За ред. І. С. Олійника. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Вища шк., 1989. – 439 с.
- Палихата Е. Я. Опрацювання звертання у процесі вивчення усного діалогічного мовлення / Е. Я. Палихата, Л. М. Ухач // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2006. – №1. – С. 98 – 103.
- Палихата Е. Я. Пізнавально-виховне спрямування процесу вивчення розставлення видільних розділових знаків у реченнях зі звертаннями / Е. Я. Палихата / Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство: / За ред. д. ф. н. М. П. Качука. – Тернопіль : ТНПУ, 2017. – Вип. 47. – С. 263–273.

Шупляк Х.

Науковий керівник – к. філ. н. Куца Л. П.

ВПЛИВ ОПОВІДАнь М. КОЦЮБИНського НА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДшого ШкіЛЬНОГО ВіКУ

В творчій спадщині М. Коцюбинського провідна роль належить темі дитинства. Понад 10 років педагогічної діяльності, батьківство чотирьох дітей, власне походження із багатодітної сім'ї та й навіть тонка діалектика душі самого письменника – пояснюють зацікавленість цією тематикою.

У 1912 р. у листі до молодого П. Тичини М. Коцюбинський писав: «У нас, наприклад, дуже слаба література для дітей, і коли б хто зробив переклад кращих російських творів для дитячої літератури» [12, с.150].

Сучасники М.Коцюбинського з дивовижною одностайністю відзначали рідкісний збіг між вишуканою досконалістю й красою творінь та особистістю автора. М.Горький, писав: «... В нього тонко розвинена естетична чуйність до доброго, він любить добро любов'ю художника, вірить в його переможну силу,...» [3, с.3].

Турбуючись про розвиток дитячої літератури в Україні М.Коцюбинський сам написав твори гідні перекладу будь-якою мовою світу. Так, ось уже понад 100 років, до кращих зразків творів для дітей і про дітей належать оповідання «Ялинка», «Харитя», «Маленький грішник». Ці оповідання позначені щирою симпатією автора до малолітніх героїв, намаганням заглибитися в їх внутрішній світ [4, с.72].

Захоплюючись оповіданням «Харитя», Панас Мирний відзначав серед його художніх особливостей уміння автора відобразити внутрішній світ дитини: «безодню глибину думок, таємні поривання душі, заботу невеличкого серця» [5, с.14]. Попри зміну поколінь та життєвого устрою ці оповідання не втрачають своєї актуальності, адже утверджують вічні моральні цінності – про любов та повагу до рідних, про сміливість та працьовитість, наполегливість та чесність. Важливо, що цінність цих творів не обмежується лише зовнішнім моралізаторством, красою та вправністю змалювання дитячих образів, а й вражає майстерністю психологізму, заглибленням у внутрішній світ своїх героїв. Для цього автор використовує широкий арсенал художніх засобів – портрет, пейзаж, художню деталь, монолог, діалог, внутрішнє мовлення. Врешті, завдяки такому композиційному та стилістичному наповненню сила впливу цих творів здатна виходити далеко за рамки шкільного уроку та бути матеріалом для роздумів юного читача.

Мета статті – проаналізувати твори М. Коцюбинського «Харитя», «Ялинка», «Маленький грішник» та окреслити їх виховний морально-етичний вплив на читачів молодшого шкільного віку.

Актуальність дослідження зумовлена посиленням інтересу шкільної освіти здійснювати позитивний вплив на формування високоморальної та гармонійно-розвиненої особистості школяра молодшого шкільного віку. А також потребою активно реалізовувати, на даний час недостатньо задіяний, широкий виховний потенціал оповідань письменника і педагога М. Коцюбинського.

З цього приводу науковець Ворошило Т. влучно зазначив, що найбільш сприятливим для формування духовного світу учня є урок літературного читання. Оскільки, включає в себе можливість на прикладі життєпису автора та дій головного героя показати позитивні та негативні якості особистості. Більше того, учитель має можливість впливати на дитину непомітно, не нав'язуючи їй певний погляд, а формувати в школяра власний за допомогою прикладів з літератури [2 с.59-63].

У статті «Емоційне виховання учнів на уроках української літератури» Н. Михайлова зазначає, що метою вивчення художніх творів у школі має бути не тільки засвоєння учнями художніх цінностей, створених засобами мистецтва слова, «...а й передовсім виховання людини співчутливої, справедливої, милосердної» [11, с. 44].

Для творчості М. Коцюбинського властиве поєднання глибокого ліризму і поетичності викладу, барвистості описів і досконалого, тонкого психологічного аналізу. Досконалість форми визначається її відповідністю змістові. Сам письменник зазначав: «З того, як художник трактує свої мотиви, можна пізнати його душу» [9, с.140].

Для кращого розуміння майстерності психологізму в оповіданнях Михайла Коцюбинського та їх впливу на формування читача молодшого шкільного віку варто дослідити окремі фрагменти цих творів. Наприклад, проаналізуємо портрет Дмитрика із оповідання «Маленький грішник». «На Дмитрикові була стара руда матирина юпка з клаптиками вати, що висіли крізь дірки з пошарпаної одежини, довгі рукава теліпались нижче рук, заважали йому. Русяву головку прикривав старенький картузик з одірваним козирком. Але, незважаючи на свої непишні шати, Дмитрик весело дививсь на світ божий здоровими сивими очима, весело підстрибував по людних вулицях» [8, с.17].

Як зауважив Ю.Б. Кузнецов, у цьому описі сконцентровано весь характер стиль і умови життя хлопчика: «По-перше, що хлопчик з бідної родини, в якій не можуть справити йому окремий одяг, і він змушений доношувати материнський. По-друге, Дмитрик дуже рухливий, веселої вдачі, швидко дориває і юпку, і картуз. По-третє, що більшу частину свого життя він проводить на вулиці. В цьому портреті показана майже вся історія хлопчини, але не меншою мірою і його майбутнє» [10, с.178].

Далі бачимо як із розвитком подій цей картузик і юпка, настільки важливі як художня деталь зараз, втрачають своє значення. Коли Дмитрик дізнався про смерть матері, він побіг: «...давно вже загубив свого картузика, кілька разів падав на слизькій дорозі, поли з рудої юпки, мов крила, мають за ним від прудкого бігу, а він усе біжить далі...» [8, с.22].

За певним заняттям, у русі, застаємо і двох інших персонажів аналізованих оповідань М. Коцюбинського «Ялинка» і «Харитя» – Василька і Харитю. Читач знайомиться із Васильком в умовах праці. Напередодні Різдва Василько приймав активну участь у підготовці до свят - м'яв мак на кутю. Проте, настрої у Василька тривожний, бачачи смуток батька, Василько не може насолодитися передчуттям свята, а задумується над тим як йому допомогти. З Харитею із однойменного оповідання автор знайомить читачів теж у динаміці. Дівчинка настільки заклопотана та працююча (носить воду), що немає можливості зосередитись на її описі в статистичному стані.

Внутрішні переживання дітей чітко втілюються у використанні монологів та діалогів, описі їхніх думок та авторських ремарках. «На блакитні очі в білявого Василька набігли сльози... Батько глянув на сина. Василько замовк, прочитавши в тому погляді невимовний смуток» [8, с. 10]. Василько розуміє тяжке матеріальне становище своєї сім'ї. І тому, заради її добробуту жертвує дорогою для його серця ялинкою – подарунком від батька за хороші оцінки. Так само іде на самопожертву і 8-річна Харитя. У момент, коли вже навіть мати зневірилась, дівчинка шукає вихід із ситуації. «Не журіться, мамо! Не плачте! Адже ж Бог добрий, мамо! Бог pomoже вам одужати, pomoже вам хліб зібрати... Правда, мамо?.. Правда?..» [8, с.5].

Бачимо як у цих словах та в діях проявляється глибока дитяча любов, повага до батьків, яка підкреслена шанобливим зверненням на «Ви», відповідальність, відчуття обов'язку. Попри свій дитячий вік, діти не стоять осторонь подій і обставин, а всіма силами намагаються допомогти. Саме в цьому і полягає важливий моральний урок, який автор подає на прикладі поведінки основних героїв оповідань.

Дмитрик із оповідання «Маленький грішник» теж подає читачам корисний урок. Приклад того, до яких тяжких наслідків може призвести бешкетництво і уникнення відповідальності. Якщо характери та модель поведінки Хариті та Василька ідентично ідеальні, то ось образ Дмитрика вже зовсім інший, більш

типовий – живий та не перфекціоналізований. Автор називає хлопчика грішником, бо він порушує принаймні дві Божих заповіді: не шанує свою матір і зазіхає на чуже майно. Тож автор проголошує важливу думку: для гріха немає віку, бо єдині моральні норми існують і для малих, і для дорослих. Та й сам хлопчик чудово розуміє, що так чинити не слід. Так, бачимо Дмитрик не раз шкодує матір, але, як влучно спостеріг автор, лише до сінешнього порога. На вулиці на Дмитрика чекають друзі і страх втратити авторитет перед ними остаточно притуплює в душі хлопчика муки совісті [4, с.73].

У цьому контексті розкривається ще один важливий моральний аспект твору. Якщо батьки, (а Дмитрик ще й крім того ріс в неповній сім'ї), в силу, якихось життєвих обставин не займаються вихованням дітей (мати Дмитрика тяжко працювала і фізично не мала можливості приділити дитині достатньо часу), то дитину виховує вулиця. І часто не в душі високої моральності та гуманізму. «Дмитрик чує дитячим серцем, що так погано чинити, як вони чинять, але боїться й натякнути про се, бо Гаврилко просвітку не дав би, глузуючи... [8, с. 21]. Занадто пізно, та все ж, Дмитрик усвідомлює свій гріх, жаліє і кається – обіцяючи сам собі і, подумки матері, прожити життя чесно і не допускати подібних помилок.

Висновки. Попри все, герої оповідань М. Коцюбинського ніколи не втрачають оптимізму. Вони надіються на Бога і на людей. І запорукою їх сподівань є саме батьківська наука. Мати вчила Харитю, що Бог добрий, а Дмитрик знає від матері, що світ не без добрих людей. Це ще один приклад для наслідування і модель поведінки для сучасних дітей – слухати батьківської науки і ніколи не втрачати надію. Оповідання вчать нас, що в «руках» дітей велика сила, від них залежить багато, вони можуть покращувати чи погіршувати як своє життя так і своїх рідних.

Тонко розуміючи психологію дитячої душі М. Коцюбинський знав, що для дітей молодшого шкільного віку властиво – мати приклад для наслідування. Саме таким чудовим прикладом виступають Василько із оповідання «Ялинка» та Харитя із однойменного оповідання. Дмитрик теж добрий хлопчик, однак оступився. Тому на його помилках теж варто повчитися, щоб не допускати своїх. Таким чином, за влучним образним висловлюванням В. Борщевського, «творчість М. Коцюбинського для дітей дає поживу для розуму і серця, служить справі виховання й освіти дітей різного віку» [1, с. 141].

ЛІТЕРАТУРА

1. Борщевський В. М. Вивчення творчості Михайла Коцюбинського в школі : посібник для вчителів / В. М. Борщевський. – К.: Рад. школа, 1975. – 198 с.
2. Ворошило Т. Література як основний засіб формування духовного світу старшокласників. – Методичний пошук: Викладацько-студентські наукові роботи з питань методики викладання мови і літератури. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – Випуск дванадцятий. Частина II. – С. 59-63.
3. Горький О. М. Велика людина : О. М. Горький про М. М. Коцюбинського : [нарис] // Більшовиц. правда. – 1938. – 24 квіт. – С. 3.
4. Голубовська І.В., Латка А.В. Значення прози Михайла Коцюбинського для становлення української дитячої літератури // Шляхи вдосконалення мовної компетенції сучасного педагога (Матеріали регіональної науково-методичної конференції, 27 березня 2008 р.). – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – С. 71 – 74.
5. Грицюта М. Михайло Коцюбинський : літературний портрет / М. Грицюта – К.: Держ. видав. худ. літератури, 1958. – 120 с.
6. Клейменова Т. В. Внутрішній світ дитини в оповіданнях М. Коцюбинського / Т.В. Клейменова // Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство: Міжвуз. зб. наук. ст. — 2009. — Вип. XXI. — С. 173-180.
7. Костенко М. О. Художня майстерність Михайла Коцюбинського / М. О. Костенко – К.: Рад. школа, 1969. – 272 с.
8. Коцюбинський М. М. Подарунок на іменини : оповідання, новели, повісті : для серед. та ст. шк. віку / [упоряд. та післямова М. С. Грицюти ; Худож. І. Н. Філонов, В. А. Євдокименко, Г. В. Якутович, М. А. Стороженко]. – К.: Веселка, 1989. – 335 с.
9. Коцюбинський Михайло: твори в 6 томах. – Т. 4. – К.: Видавництво АН УРСР, 1961. – 474 с.
10. Кузнецов Ю. Б., Орлик П. І. Слідами феї Моргани: Вивчення творчості М. М. Коцюбинського в школі : посібник для вчителя / Ю. Б. Кузнецов, П. І. Орлик. – К.: Рад. Шк., 1990. – 208 с.
11. Михайлова Н. Емоційне виховання учнів на уроках української літератури / Н. Михайлова // Дивослово. – 1999. – № 7. – С. 44-45.
12. Мороз М. О. Михайло Коцюбинський : бібліографічний покажчик / М. О. Мороз – К., 1964. – 268 с.
13. Осадча К. П. Психологізм дитячих оповідань Михайла Коцюбинського (принципи і засоби зображення характерів) / К.П. Осадча // Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство: Міжвуз. зб. наук. ст. — 2009. — Вип. XXI. — С. 181-187.